

АЖДОДЛАРИМИЗНИНГ БАРҲАЁТ РУҲЛАРИ НАҚШЛАНГАН - ФОЛЬКЛОР САНЪАТИ

Шодиев Хамза Холикулович

Ўзбекистон давлат санъат маданият институти
“Маданиятшунослик” кафедраси доценти в.в.б.

Аннотация: Мазкур мақолада жамиятнинг янги тараққиёти босқичида фольклор санъатини юксалтириш, такомиллаштириш юзасидан бир қатор тизимли ишлар амалга оширилаётганлиги, фольклор санъати оламни билиш, ҳис қилиш, идрок этиш ва унинг гўзалликларидан лаззатланишнинг алоҳида бир шакли эканлиги ва ёшларнинг мусиқий маданиятини юксалтиришнинг объектив ва субъектив омиллари фалсафий жиҳатдан таҳлил қилинади.

Калит сўзлар: мусиқа, мусиқий фольклор, фольклор санъати, мусиқий мерос, санъат, объектив ва субъектив омиллар, ижрочилик санъати, томошавийлик, баркамол авлод, баркамол шахс, маданий кадриятлар, мақом, дostonчилик, фольклор.

ВОПЛОЩЕНИЕМ МЕЧТАНИЙ НАШИХ ПРЕДКОВ ЯВЛЯЕТСЯ ВЫШИВКА - НАРОДНОЕ ИСКУССТВО.

Хамза Шадиева

И.о.доцент кафедры Культурологии Государственного
института искусства и культуры Узбекистана
xshodiev@ e-mail. ru.

Аннотация: В данной статье на этапе нового развития общества проводится ряд планомерных работ по повышению и совершенствованию музыкальной культуры фольклора, познанию мира музыкальной фольклора, что это особая форма ощущения, восприятия и наслаждения ее красотами, а также философски анализируются объективные и субъективные факторы повышения фольклорного искусство.

Ключевые слова и выражения: музыка, музыкальной фольклор, музыкальное наследие, искусство, объективные и субъективные факторы, исполнительское искусство, зрелое поколение, зрелый человек, культурные ценности, статус.

EMBROIDERY, A FOLK ART, IS THE EMBODIMENT OF THE DREAMS OF OUR ANCESTORS.

Annotation: In this article, at the stage of the new development of society, a number of systematic works are carried out to increase and improve the musical culture of young people, to understand the world of musical culture, that this is a special form of sensation, perception and enjoyment of its beauties, and also philosophically analyzes the objective and subjective factors of increasing the musical culture of youth.

Key words and expressions: music, folklore art, musical heritage, art, objective and subjective factors, performing arts, mature generation, mature person, cultural values, status

Абадийликка даҳлдор бўлган буюк санъат асарлари бутун бир тарихий даврнинг маънавий-эстетик савиясини ўзида яққол акс эттиради. Шу маънода ўлмас мусиқа асарларининг дунёга келиши тасодиф эмас, балки бадий-эстетик тараққиётнинг қонуниятли маҳсулидир. Улуғ аждодларнинг ана шундай анъаналарини давом эттириш, мамлакатда фольклор санъатини кенг ривожлантириш ёш авлоднинг бурчидир. Миллий мусиқа санъатида руҳнинг ўлмаслиги, узоқ аждодлар билан бугунги авлодлар маънавиятидаги ворислик, руҳий яқинлик кўзга яққол ташланади. Бугунги ёшларга аждодлар руҳи ва кечмишини сингдирмоқ, уларнинг қонида аждодлар шижоати ва жасоратини жўш урдирмоқ учун, шоира Саида Зуннунова таъбири билан айтганда, тарихдан сўзлаш эмас, балки битта “Чўли Ирок”ни чалиб бериш кифоядир. Ўзбекистон Республикаси Маданият вазирининг 2023 йил 2 ноябрь “Халқ ҳаваскорлик жамоаси” ва “Болалар намунали жамоаси” унвонига эга бадий ҳаваскорлик жамоаларини ижодий синов (аттестасия)дан ўтказиш тўғрисидаги 183-сонли буйруғига асосан Республика комиссияси томонидан Маданият марказлари қошида фаолият кўрсатаётган 599 та бадий ҳаваскорлик жамоаларнинг фаолияти ўрганиб, ижодий синов(аттестасия) дан ўтказилди.

Аттестасия жараёнида халқимизнинг бой маданий мероси, унинг ҳудудий ўзига хослиги, миллийлиги ва серқирра оҳанглари билан бир-биридан фарқли жиҳатларининг гувоҳи бўлдик.

Фольклор санъатида аждодларимизнинг минг йиллар оша оҳангларга тизилган мангу барҳаёт руҳлари нақшланган. “Барчамизга аёнки, куй-кўшиққа, санъатга муҳаббат, халқимизда болаликдан бошлаб, оила шароитида шаклланади. Уйида дутор, доира ёки бошқа чолғу асбоби бўлмаган, кўшиқнинг ҳаётбахш таъсирини ўз ҳаётида сезмасдан яшайдиган инсонни бизнинг юртимизда топиш қийин, десак, муболаға бўлмайди”[5]. Ўтган

даврлар мобайнида мамлакатимизда анъанавий ижрочиликда муסיкий фольклор янги босқичга кўтарилди. Муסיкий фольклорни халқимизнинг этник жойланиши шароитидан, барча воҳаларнинг урф-одатлари нуктаи назардан келиб чиққан ҳолда табиий ижровий кўриниши, кийимлари ва ўзига хос муסיқа созларидаги муסיкий кўриниши сақланиб қолган. Янгилик сифатида халқ фольклор ижрочиличининг миллий томоша санъати йўналишига уйғунлашган ҳолда янги ижровий намуналари ҳам намоён бўлмоқда. Бу кўринишлар халқ муסיкий фольклор ижодиётини янгилашиш босқичига кўтарилганидан далолат беради. Республикаимизда ушбу жанрда ижод қилаётган “Беш қарсақ”, “Бойсун”, “Гулёр”, “Омонёр”, “Гулчехралар”, “Достон”, “Бесперде”, “Орзу”, “Ёр ёр!”, “Чавги”, “Моҳи Ситора” сингари кўплаб ансамбллар қаторида Навоий, Бухоро, Хоразм ва Водий вилоятлари туман маданият марказлари қошида тузилган ва “Халқ” ҳамда “Намунали” унвонига эга бўлган хаваскорлик жамоалари ўзларининг ёрқин ижодлари билан намуна бўлмоқдалар. Асрлар қаъридан аждодларимиздан бизга мерос бўлиб келган халқ анъанавий муסיқамиз ўзига хос тарзда давом этмоқда.

Яна эътиборли томони шундаки, халқимизнинг бой маданий меросини кейинги авлодга соф, мукамал ҳолатда етказиб, янада жозибали қилиб етказишда, хаваскорлар қатлами асосий роль ўйнайди. Улар доимо миллатнинг донишмандлиги ва тарихий тажрибасига суянади. Халқимизнинг муסיкий маданиятининг бир қисми бўлган фольклор жамоалари юксалтиришда миллий маданий, тарихий мероси катта аҳамият касб этади. Ижодий синов (аттестасия) тажрибалардан шу нарсалар аён бўлдики, анъанавий муסיкий мерос, фольклор жамоаларининг ва мутафаккирларнинг ёшларда муסיкий маданиятни шакллантиришга хизмат қиладиган фикрлари ва қарашларидан фалсафа ҳамда педагогикада унумли фойдаланиш мақсадга мувофиқдир. Халқнинг муסיқа маданиятини кенгайтирмай, уларда миллий муסיқа маданияти ва санъатини ривожлантирмай туриб, маънавий ҳаётда пайдо бўлган ва асоратли из қолдирган инқирозларни бартараф этиб бўлмайди. Шунинг учун ҳам халқимизнинг муסיқа маданиятини юксалтирмоқ учун асосан бадиий хаваскорлик тўғрақларида ёш авлод қалбига фольклор этнографик жамоалари орқали миллий муסיқа оҳанглари олиб кириш айниқса муҳимдир. “Бугун биз мамлакатимизда миллий тараққиётнинг мутлақо янги босқичига қадам кўймоқдамиз.

Ҳаётимизнинг барча жабҳаларида амалга оширилаётган жадал ўзгариш ва янгилашишлар маданият ва санъат соҳасида ҳам изчил давом эттирилмоқда”[1]. Миллий муסיқа маданияти модернизацияси турли омиллар таъсир кўрсатадиган динамик жараён бўлиб, миллий муסיқа маданиятининг

бир-бирини такрорламаслиги, уларнинг фарқли жиҳатлари ва ўзига хос томонлари, омиллари мавжуд. Бундай омилларни икки гуруҳга ажратиш мумкин: объектив ва субъектив. Объектив ва субъектив омиллар эса, ўз навбатида агрессив ва позитив характерга эга бўлиши мумкин. Ижтимоий ҳаётнинг объектив ва субъектив омиллари бир-бири билан диалектик тарзда ўзаро таъсир қилади. Мазкур жараёнда объектив омиллар ҳал қилувчи рол ўйнайди. Мусиқа маданияти модернизациялашувини таҳлил қилиш, унинг агрессив жиҳатларини олдини олиш ва позитив жиҳатларини амалиётга тадбиқ этиш интеграция жараёнининг муҳим томонларидан бири эканлиги ўз аксини топган. “Мусиқа маданияти ва санъати инсоннинг ижтимоий фаол мавжудот бўлиб шаклланиши билан ҳамоҳанг тарзда одамзоднинг табиат ва жамиятдаги ўрни ва фаолиятини белгиловчи меҳнат, ижод ва яшаш шароитлари натижаси сифатида пайдо бўлади[3,31]”. Мусиқа маданияти оламни билиш, ҳис қилиш, идрок этиш ва унинг гўзалликларидан лаззатланишнинг алоҳида бир шаклидир. У гўзаллик ва мукамаллик қонунлари асосида яшайди ва ривожланади. У шу маънода мусиқа – дин, фан ва фалсафа билан бир қаторда туради, инсондаги инсонийликни камол топтиради, олам сирларини кашф этади. Фольклор этнографик жамоалари ижоди муайян бир миллатнинг ҳис-туйғу ва кечинмаларини ифода этади, шунинг учун ҳам унга миллийлик хосдир. Унда миллатнинг бутун кечмиши, тарихи, фантазияси, миллий руҳи, эстетик диди, орзу ва армонлари, қувонч ва ташвишлари, дард ва аламлари мужассам бўлади.

Шунинг учун ҳам фольклор- этнографик халқ ҳаваскорлик жамоаларисиз Ватан мустақиллиги учун фидоий инсонларнинг вояга етишини хатто тасаввур ҳам қилиб бўлмайди. Жамиятнинг янги тараққиёти босқичида фольклор - этнографик халқ ҳаваскорлик жамоаларини юксалтириш, такомиллаштириш юзасидан бир қатор тизимли ишлар амалга оширилаётган ҳозирги даврда ижтимоий натижаларига ижобий муносабат шаклланмоқда. Айниқса, аждодларимиз босиб ўтган маданий тараққиёт йўлини чуқур таҳлил қилиш, тафаккур тарзини ўзгартириш, ёшлар фаоллигини таъминлашда мусиқа маданияти анъаналари мезонларига янгича ёндашув ҳамда омилларини ишлаб чиқиш барқарорликни таъминлов ва юксалтирувчи куч. Бу эса ёшларнинг оммавий ижтимоий фаоллигига эришиш учун замин тайёрлайди. Фольклор - этнографик халқ ҳаваскорлик жамоалари барча санъатлар ичида ўзининг мутлоқ эркинлиги ва нафислиги билан алоҳида ажралиб туради. Уларни ўрганмай ва уларга таянмай туриб, миллий маданиятимизнинг маънавий-руҳий пойдеворини яратиш ҳам, шунингдек, халқимиз мусиқа маданиятини юксалтириш, аждодлар анъаналарига содик

ватанпарвар авлоднинг вояга етказиш мумкин эмас. Фольклор - этнографик халқ ҳаваскорлик жамоаларининг миллий маданиятни ривожлантиришдаги ўрни ва роли бениҳоя катта. Аҳмад Дониш айтганидек, "...ҳақиқий бахт бойликда эмас, аксинча, маънавий ҳаётни мушоҳада этишда, шахснинг мусиқачилар, кўшиқчилар, шоирлар билан бўлган мулоқотларидан оладиган ҳақиқий маънавий роҳатида, лаззатланиши ва қониқишидадир"[4,150]. Ҳар қандан маданият, жумладан, фольклор ҳам бошқа халқлар санъати билан узвий боғлиқликда ривожланади, бироқ ҳеч қачон у миллий заминдан ажраб, узилиб қолмайди. Ўзбек миллий фольклор - этнографик халқ ҳаваскорлик жамоалари маҳаллий халқларнинг миллий оҳанглари заминидан шаклланиб келган. Ҳар бир миллий маданият учун айна вақтда умуминсонийлик хосдир, умуминсонийлик миллийлик орқали намоён бўлади. Фольклор – этнографик жамоаларнинг миллийлиги мазкур халқнинг узоқ тарихий кечмиши, турмуш ва ҳаёт тарзи, меҳнат маданияти ва миллий анъаналар билан узвий боғланган бўлади. Миллий мусиқа маданияти ва санъати халқ ҳаётининг бадиий акс-садоси сифатида вужудга келади. У кишиларнинг кайфияти ва меҳнат фаолиятига, шунингдек, уларнинг миллий тафаккурига жуда кучли таъсир кўрсатади. санъати кишиларнинг табиат билан ўзаро мулоқотида, уларнинг ижтимоий билим ва тажрибалари натижасида ўз аксини топади. Халқларнинг мусиқа санъатидаги яқинлик ва муштараклик ҳам мазкур халқлар турмуш тарзи, ҳаёт фалсафаси ва ҳиссий кечинмаларида намоён бўлади. Лекин шунга қарамай, дунё халқларининг ҳар бири, жумладан, ўзбек халқи кўп асрлик тарихи мобайнида ўзига хос такрорланмас бадиий маданият яратганлар. Халқимизнинг мусиқа маданиятини юксалтиришнинг объектив омилларидан бири фольклор санъати ижтимоий ҳаётда ўзига хос ўринга эга бўлиб, мазкур жараён миллий маданият ривожига қўядиган янги талаблардир.

Масалан, фольклор, миллий Мақом ҳамда бахшичилик санъати – халқ бойлиги бўлиб, ўз бойлигини асраб қола олган халқ эса бахтлидир. Шунга кўра, мусиқа маданиятининг пойдевори бўлган мазкур фольклор санъати дурдоналари асосида ижро этиладиган куй ва кўшиқлар ёшлар мусиқа маданиятини юксалтиришда субъектив омил сифатида фойдаланиш муҳим аҳамият касб этади. Ўз-ўзидан кўриниб турибдики, ёшларнинг ахлоқий, маънавий ва руҳий тарбиясида жуда катта ўринга эга. Фольклор санъати қайси мавзуга мансуб бўлишидан қатъий назар, уларда адолат, иймон, меҳр муҳаббат, инсонийлик, мурувват, яхшилик қилиш, самимийлик, ота-онани эъзозлаш, Ватанни севиш каби бир қанча хислатлар улуғланади, иллатлар қораланади. Шунинг учун ҳам фарзандларимизга болалигиданоқ мазкур санъатлар асосида тарбиялаш жуда муҳимдир. Ҳар бир авлод маданиятни

янгитдан яратмайди, балки мавжуд маънавий меросга таянади. Лекин, ҳар қандай ҳолатда ҳам маданиятни кўр-кўрона қабул қилмайди. Инсонпарварлик, меҳнатсеварлик, адолатпарварлик каби тушунчаларни ўз ичига оладиган ҳамда абадийликка даҳлдор ва ёшларимиз хотирасида ҳамиша барҳаётлиги билан ажралиб турадиган санъатни маданий мерос сифатида қабул қилинади.

Хулоса Ўзбек фольклор санъатида халқимизнинг узок тарихи, орзу-армонлари, ҳаёт ҳақидаги билим ва тасаввурлари мужассамлашгандир. Ҳар бир халқнинг маънавий салоҳияти, жаҳон маданияти ривожига қўшган ҳиссаси унинг мусиқий маданияти билан белгиланади. Ватан тарихи воқеа ва ҳодисалар тарихидан иборат эмас, балки маънавий юксалиш тарихидир. Ҳозирги халқимиз тамонидан асраб авайлаб келинаётган ва абадийликка даҳлдор мақом мусиқалари, халқ анъанавий кўшиқлари донишманд ва ижодкор аждодларимизнинг буюк кашфиёти, маънавий камолоти сари ташланган салмоқли қадамидир. Янги Ўзбекистонда маънавий қадриятларимизнинг тикланиши, ўзбек фольклор санъати янги босқичга чиқиши, улуғ устозларнинг ижоди ва фаолиятини, уларнинг ўзига хос ва бетакрор ижрочилик маҳоратини ҳар томонлама чуқур ўрганиш ва тарғиб этиш ҳамда мусиқа маданиятининг объектив ва субъектив омиллари ўрганиш учун катта имкониятлар яратди. Бу эса, мусиқа маданияти тарихида ўчмас из қолдирган ҳар бир санъаткор ҳеч шубҳасиз, ўзи яшаган давр руҳини, мухлисларнинг эстетик диди, маънавий эҳтиёжлари ва салоҳиятини ўзида тўла мужассамлаштирган асарлари билан замондошларининг маънавий эҳтиёжларини қондиришга ҳаракат қилганлар. “Шахсни камол топтиришда мусиқа санъати ва маданиятининг ўрни ва аҳамиятини очиб бериш, биринчидан, инсон ва унинг моҳияти масаласини, Иккинчидан, маърифатли кўламини, учинчидан, маънавий камолотда мусиқа эга бўлган имкониятларни аниқлаш демакдир”[6]. Энг муҳими, фольклор санъатини юксалтириш ҳақида фикр юритар эканмиз, аввало, навқирон авлоднинг юксак маънавият руҳида камол топиши, шунингдек, мусиқий маданиятини шакллантириш, дунёқарашини кенгайиб бориши каби мусиқанинг субъектив ва объектив омиллари бошқа санъат турларига қараганда кўпроқ ва кучлироқ таъсир кўрсатишини таъкидлаш ўринлидир. Хулоса ўрнида шуни айтиш керакки, бугунги кунда фольклор мусиқа санъати халқимизнинг бадий ва эстетик дунёқарашини шакллантиришда қуйидаги: дostonчилик, шеърхонлик, кўшиқ, лапар, ўлан каби омиллардан кераклича фойдаланиш зарур. Мана шу омилларнинг бардавом бўлиши эса устоз-шогирд анъаналарига боғлиқ.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Мирзиёев Ш.М. Миллий тикланишдан – миллий юксалиш сари. –Т.: Ўзбекистон. 4-том. – Б. 344
2. Мирзиёев Ш.М. Халқимизнинг розилиги бизнинг фаолиятимизга берилган энг олий баҳодир. –Т.: Ўзбекистон. НМИУ. 2018. 2-том. –Б. 443
3. Феруза Асқар. Муסיқа ва инсон маънавияти. –Т.: Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти. 2000. –Б. 31
4. Ҳамидов Ҳ. Ўзбек анъанавий кўшиқчилик маданияти тарихи. –Т.: Ўқитувчи нашриёти. 1996. –Б. 150
5. Каримов И.А. Юксак маънавият – енгилмас куч. –Т.: Маънавият. 2008. –Б. 141
6. Қамбаров А., Маннопов С., Нажметдинова М. Ўзбек санъати тарихи. – Фарғона нашриёти. 2021. –Б. 69